

TOBIASZ WZOREM CZŁOWIEKA CZYNIĄCEGO MIŁOSIĘRDZIE. UCZYNKI MIŁOSIĘRDZIA W KSIĘDZE TOBIASZA

Wstęp

Otwierając księgę Bożego Słowa – Biblię, można dostrzec zwykle słowa zapisane na przestrzeni wieków. W słowach tych znajdujemy modlitwę Ludu Bożego, prowadzonego przez wieki mądrością Boga. W mądrości Boga godzi się odkryć tajemnice, które Bóg objawia człowiekowi ukazując mu drogę do szczęśliwego życia. Jednak lektura Starego Testamentu, wbrew powszechnej opinii o istocie szczęścia, prowadzi do myśli, że błogosławieństwo osiąga się poprzez trud. Czy zatem doprawdy księga ta jest zbiorem słów, w których roi się od praw stanowiących brzemię dla człowieka, zwłaszcza pobożnego? Niewątpliwie autor Księgi Tobiasza, wychowany w bojaźni względem Boga odkrywa swoje obowiązki także względem drugiego człowieka. Odkrycie tych obowiązków prowadzi do konkretnych postaw miłosierdzia wobec bliźnich. Zatem czy owe postawy są dla człowieka pobożnego brzemieniem czy błogosławieństwem?

Księga Tobiasza uczy odkrywać idee pełnienia miłosierdzia, a przede wszystkim wskazuje na jego pierwotne źródło, którym jest Bóg². Mądrość Boga złożona w sercach Jego ludu, w okresie życia wiary biblijnego Izraela ukształtowała w ludzie Boga postawy, określane dziś przez Kościół uczynkami miłosierdzia, objawionymi przez autora Księgi Tobiasza, na długo przed św. s. Faustyną Kowalską czy Nadzwyczajnym Jubileuszem Miłosierdzia ogłoszonym przez papieża Franciszka.

W niniejszym opracowaniu zostaną przedstawione zagadnienia szczegółowe, takie jak autorstwo Księgi Tobiasza, nazwa księgi, okres jej powstania oraz środowisko, jak również cechy literackie księgi, a także cel jej powstania. W kolejnym paragrafie zostanie podjęta próba określenia pojęcia miłosierdzia i wskazanie, jak je rozumiał autor biblijny. Następnie omówione zostaną uczynki miłosierdzia, które w swoim życiu propagował i wykonywał Tobiasz. W dalszej części opracowania zostanie dokonana egzegeza dwóch podstawowych fragmentów, które w sposób konkretny odnoszą się do omawianego zagadnienia. Na koniec zostanie podjęta próba podsumowania opracowanego tematu.

¹ Ks. mgr lic. Łukasz Gąsiorowski, doktorant, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Adres do korespondencji: 75-950 Koszalin, ul. Kard. Wyszyńskiego 25; e-mail: luk.gas@gmail.com.

² Henryk Witczyk, „Miłosierdzie Boże – dla kogo?”, *Verbum Vitae* 3 (2003): 10.

1. Zagadnienia szczegółowe

W pierwszej kolejności zostanie poruszona problematyka autorstwa, a także nazwa, przypuszczalny okres powstania i środowisko napisania Księgi Tobiasza. Autor przedstawi także pobieżną analizę cech literackich omawianej księgi.

1.1. Autorstwo Księgi Tobiasza

Autorstwo księgi z dużym prawdopodobieństwem należy przypisać Żydowi z królestwa północnego, w związku z brakiem odniesienia w tekście księgi do Judy³. Wyczuwalna w księdze atmosfera tęsknoty za Jerozolimą wskazuje konkretnie na to, że autor pisze swoje dzieło na wygnaniu⁴. Można wnioskować także, że księga tworzy swoisty pamiętnik bohatera, który nie chce przedstawiać ściśle historii właściwych sobie czasów, stąd wiele nieścisłości historycznych⁵, i jest dziełem kilku redaktorów⁶. Autorstwo księgi przypisywane jest przez tradycję Tobiaszowi, ojcu lub synowi, ewentualnie im obu⁷. Biblijny narrator przedstawia swoją wersję historii, nieznajdującą ścisłego odzwierciedlenia w faktach historycznych.

1.2. Nazwa, okres powstania, środowisko Księgi Tobiasza

Nazwa księgi, którą można odnaleźć w rękopisach greckich, brzmi *Tobit*, co wskazuje, że tę formę należy uznać za prawidłową (występujące formy ortograficzne to – *Tobit*, *Tōbit*, *Tōbith*, *Tobeith*, *Tōbēt*, tylko dwa razy Tobiasz, *Tobias*)⁸. Biorąc jednak pod uwagę imiona głównych bohaterów – ojca *Tobita* i syna Tobiasza, a także uwarunkowania języka starołacińskiego oraz *Vlg* Hieronima, obaj nazywają się *Tobias*. Stąd też w tradycji katolickiej przyjęła się nazwa Księga Tobiasza⁹.

Księga Tobiasza pozostaje jedną z siedmiu ksiąg deuterokanonicznych Starego Testamentu¹⁰, należąca w Septuagincie do zbioru ksiąg historycznych, według *Codex Sinaiticus* (S), lub mądrościowych, według *Codex Vaticanus* (B). Karl D. Ilgen przyjmuje dwa główne etapy powstania dzieła. Bibliści zakłada, że część, w której toczy się

³ Ewa Jezierska, „Dwoje jedyneków. Problematyka teologiczna Księgi Tobiasza”, 40, dostęp 25.06.2019, <https://docplayer.pl/4091018-Dwoje-jedynakow-problematyka-teologiczna-ksiegi-tobiasza.html>.

⁴ Irene Nowell, „Księga Tobiasza”, w: *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego*, red. William R. Frammer (Warszawa: Wydawnictwo Księży Werbistów Verbinum, 2000), 589.

⁵ Henrich Gross, „Tobit, Judit”, w: *Die Neue Echter Bibel. Kommentar zum Alten Testament mit der Einheitsübersetzung* (dalej NEB) (Würzburg: Echter-Verlag, 1987), 8.

⁶ Edward Zawiszeński, „Księga Tobiasza”, w: *Wstęp do Starego Testamentu*, red. Lech Stachowiak (Poznań: Pallottinum, 1990), 219.

⁷ Stanisław Gądecki, *Wstęp do ksiąg historycznych Starego Testamentu* (Gniezno: Gaudentinum, 1992), 114.

⁸ Michał Wojciechowski, *Księga Tobiasza czyli Tobita, Opowieść o miłości rodzinnej*, Nowy Komentarz Biblijny, t. 12 (Częstochowa: Święty Paweł, 2005), 6.

⁹ Wojciechowski, *Księga Tobiasza czyli Tobita, Opowieść o miłości rodzinnej*, 16.

¹⁰ Ewa Jezierska, „Dwoje jedyneków. Problematyka teologiczna Księgi Tobiasza”, 41.

opowiadanie (1 os. l. poj.), jest zapisem wydarzeń współczesnych momentowi spisania, czyli 689 r. przed Chr., natomiast zasadnicza część jest efektem pracy późniejszego redaktora – 280 r. przed Chr.¹¹ W założeniu żydowskiego egzegety Georga A. Kohouta księga powstała za panowania Ardashira I, czyli w latach 226–241 po Chr., a została napisana po to, aby pomóc Żydom w zachowywaniu swej tożsamości w konfrontacji z kulturą perską, o czym będzie jeszcze mowa w kontekście pochówek z ekspozycją zwłok¹². Warto w tym miejscu przywołać jeszcze tezę P. Deselaersa, który zakłada, że księga formowała się w Egipcie ok. 250–195 r. przed Chr. oraz Jerozolimie 220–185 r. przed Chr.¹³ W literaturze pojawia się także teoria proponowana współcześnie przez M. Wojciechowskiego, który zakłada datację na okres perski V w. przed Chr., zakładając tym samym, że została uzupełniona na przełomie III i II w. przed Chr. przez autora żydowskiego w Judei o fragmenty mądrościowe¹⁴. Wobec tak licznych teorii dotyczących datacji księgi można wyciągnąć wniosek, że księga jest fikcją literacką napisaną w diasporze greckiej i celowo przeniesiona literacko do innej epoki, tak aby stworzyć z niej dzieło literatury dydaktycznej. Z dużym prawdopodobieństwem należy przychylić się do tezy, że księga została zredagowana gdzieś pomiędzy połową III i połową II w. przed Chr., tym bardziej że nie widać w niej jeszcze żadnej opozycji pomiędzy ortodoksyjnym judaizmem i hellenizmem.

Pierwotnie napisana prawdopodobnie w języku aramejskim (A. Schökel), o czym świadczą odkrycia aramejskich (4Q196–199) i hebrajskiego (4Q200) manuskryptów tekstu w Qumran¹⁵, a następnie przetłumaczona na język grecki ok. II w. p.n.e. Zachowane zostały 2 recenzje tekstu: krótsza G^I *Codex Alexandrianus* (BA), *Codex Vaticanus* (B), oraz trzy kodeksy minuskułowe z Ferrary, a także jeden z Zittau (44, 106 i 107) i dłuższa G^{II} *Codex Sinaiticus* (S) – za którym zasadniczo podąża *Vetus Latina* (VL), oraz wersja Wulgaty Hieronima, będąca łacińską parafrazą tekstu aramejskiego¹⁶. W tym miejscu należy zauważyć, że są badacze (P. Deselaers, W. Dommershausen) zakładający, że pierwotnym językiem Księgi Tobiasza jest język grecki¹⁷. Uznać należy jednak, że argumenty historyczne sprzyjają oryginałowi aramejskiemu, a fragmenty semickie pozostają tylko dodatkową pomocą¹⁸.

¹¹ Waldemar Linke, *Literacka ojczyzna Tobiasza, Tło kulturowe Tb jako klucz teologicznej lektury księgi* (Warszawa: Wydawnictwo Księży Werbistów Verbinum, 2013), 17.

¹² Linke, *Literacka ojczyzna Tobiasza, Tło kulturowe Tb jako klucz teologicznej lektury księgi*, 17.

¹³ Linke, *Literacka ojczyzna Tobiasza, Tło kulturowe Tb jako klucz teologicznej lektury księgi*, 22.

¹⁴ Linke, *Literacka ojczyzna Tobiasza, Tło kulturowe Tb jako klucz teologicznej lektury księgi*, 23.

¹⁵ Linke, *Literacka ojczyzna Tobiasza, Tło kulturowe Tb jako klucz teologicznej lektury księgi*, 12.

¹⁶ Antoni Tronina, „Księga Tobiasza”, w: *Księga Tobiasza, Księga Judyty, Księga Estery*, tłum., wstęp, komentarz Antoni Tronina. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2001), 7–8, więcej na ten temat: Friederich Stummer, „Das Buch Tobit (Tobias)”, w: Friedrich Nötscher, *Altes Testament* (Würzburg: Echter-Verlag, 1956), 482.

¹⁷ Irene Nowell, Toni Craven, Demetrius Dumm, „Księga Tobiasza”, w: *Katolicki Komentarz Biblijny*, red. Raymond E. Brown, Joseph A. Fitzmeyer, Roland E. Murphy (Warszawa: Oficyna Wydawnicza Vocatio, 2001), 365–366.

¹⁸ Wojciechowski, *Księga Tobiasza czyli Tobita, Opowieść o miłości rodzinnej*, 17.

1.3. Cechy literackie księgi

Biorąc pod uwagę prostotę greki, którą posługuje się autor, a także silne zabarwienie przez wpływ semicki, należy domniemywać, że utwór był adresowany do szerszego grona czytelników. Język księgi jest barwny i narracyjny, w konkretny sposób pokazujący dobroć Boga, który wkracza w życie człowieka po to, aby mu pomagać¹⁹. Czytając księgę, ma się wrażenie, że autor chce „zapomnieć” historię w sensie ścisłym i uczynić z niej tło opowiadania budującego swoich czytelników²⁰.

Księga Tobiasza, według ogólnego przekonania egzegetów, jest opowiadaniem operującym fikcją literacką, która w swoim zamyśle pozostaje cennym narzędziem dydaktycznym oraz religijnym. Ze względu na mozaikowy charakter księgi trudno jest określić jej gatunek literacki, zawiera bowiem wątki autobiograficzne, wspomnienia z przeszłości, opisy przygód i podróży, refleksje z życia rodzinnego, przygody kochających się ludzi, dialogi, mowy pożegnalne, a także mądrościowe maksymy czy modlitwy²¹.

W swojej strukturze, w dużym skrócie, poza prologiem (Tb 1,1–2) księga dzieli się na trzy główne części²²: pierwszą, przedstawiającą dwie niezależne od siebie sytuacje kryzysowe w dwóch różnych miejscach: Tobiasz traci wzrok, a Sara, córka Raguela, jest ofiarą demona, który zabija jej mężów podczas nocy poślubnych (Tb 1,3–3,17); drugą, w której widać podwójne rozwiązanie obu sytuacji kryzysowych wprowadzające na scenę te same postaci (archanioł Rafael, Tobiasz) i ten sam środek zaradczy (wątroba ryby) (4,1–14,1), oraz trzecią część zawierającą epilog (14,2–15).

W momencie omawiania struktury tekstu warto podkreślić szczególnie wątek opowiadania o Achkarze (Tb 14,10), swego rodzaju klasycznego opowiadania, powstałego prawdopodobnie w V w. w Egipcie czy Aleksandrii, do którego w tekście odnosi się autor omawianej księgi.

2. Cel powstania Księgi Tobiasza

Jak już wspomniano wcześniej, Księga Tobiasza w ogólnym zarysie uznana jest przez egzegetów za fikcję literacką, bowiem opisuje inną epokę niż tę współczesną jej autorowi. Księga traktuje o historii ludzi znajdujących się w diasporze asyryjskiej, przy czym w rzeczywistości czasowej powstania księgi autor znajduje się w diasporze greckiej. W tym kontekście widać, że Księga Tobiasza jest w pewnym sensie historią z morałem, która konkretnie pokazuje, w jaki sposób być dobrym Izraelitą, nie mieszkając w ziemi obiecanej, będąc na wygnaniu czy w niewoli. Tu uwidacznia się cel napisania księgi przez autora mądrościowego. Autor księgi chce pokazać wzorcowy przykład pobożnego ojca i syna (stary i młody Tobiasz).

¹⁹ Wojciechowski, *Księga Tobiasza czyli Tobita, Opowieść o miłości rodzinnej*, 25–27.

²⁰ Nowell, Craven, Dumm, „Księga Tobiasza”, 365–366.

²¹ Wojciechowski, *Księga Tobiasza czyli Tobita, Opowieść o miłości rodzinnej*, 27–28.

²² Helen von Schüngel-Straumann, „Tobit”, w: *Herders Theologischer Kommentar zum Alten Testament*, red. Erich Zenger, Ulrich Berges, Christoph Dohmen, Ludger Schwienhorst-Schönberger (dalej HthKAT) (Freiburg, Basel, Wien: Herder, 2000), 37–38.

3. Miłosierdzie w Księdze Tobiasza

Znając kontekst powstania księgi, a także jej autorstwo oraz język literacki, lepiej zrozumieć można wezwanie do bycia miłosiernym, sprawiedliwym i wiernym Bogu, które to staje się swoistym dekalogiem kierowanym w sposób narracyjny do czytelnika. Niniejszy podrozdział będzie próbą opisaną, jak rozumiane jest pojęcie miłosierdzia przez autora księgi. W księdze uwydatniona jest konieczność pełnienia dobrych uczynków: grzebania umarłych (Tb 4,4; 14,12.13), czynienia jałmużny (Tb 1,17; 2,2–4; 4,7–11), płacenia dziesięciny (Tb 1,6) czy odbycia pielgrzymki do Jerozolimy w czasie nakazanych świąt (Tb 1,6; 5,14). Wszystko to cechy tradycyjnej pobożności społeczności żydowskiej żyjącej pośród pogan (Tb 1,10–12). W Tb 4,12–19 znajdujemy prawdziwy katalog cnót i dobrych uczynków.

3.1. ἐλεημοσύνη

Greckie słowo ἐλεημοσύνη określa miłosierdzie i zwyczajowo używane jest w relacji Boga do człowieka, zwłaszcza tego, który przestrzega Prawa. Człowiek prawowierny będzie przez Boga wysłuchany w kontekście Prawa, które zachowuje²³. Słowo to występuje w omawianej księdze dwadzieścia dwa razy. Oznacza współczucie czy sprawowaną wobec ubogich dobroczynność²⁴. Owa dobroczynność może być rozumiana jako jałmużna. Słowo jałmużna jest jakby szkieletem całej moralności Tobiasza (P. Deselaers), jego działania i stylu życia²⁵. Grecki termin ἐλεημοσύνη stanowi tu odpowiednik hebr. *šedaqa* – sprawiedliwość. Prawo Mojżeszowe stanowi stały punkt odniesienia dla jej realizowania (Tb 1,8; 6,13; 7,13.14; 14,9). Wątpię w tym miejscu przybliżyć znaczenie hebrajskie *hesed*, które najlepiej wyraża się poprzez słowo lojalność, życzliwość, a nawet miłosierną życzliwość, którą rozumiemy jako trwałą relację, bliskość. Relacja ta objawia się wychodzeniem naprzeciw, a więc pełnieniem miłosierdzia także w znaczeniu ludzkim²⁶.

3.2. δικαιοσύνη hebr. *šedaqa*

Stary Tobiasz stanowi wzór sprawiedliwości, a zatem życia zgodnego z Prawem. Sprawiedliwość u Tobiasza nie jest niekonkretna i ogólna, ma ona precyzyjnie zarysowane kontury. Tobiasz jest wierny, pomimo uprowadzenia do niewoli. Jerozolima w dalszym ciągu pozostaje dla niego centrum religijnym, o czym będzie jeszcze mowa w kolejnym

²³ Rudolf Bultman, „ἐλεημοσύνη”, w: *Theological Dictionary of The New Testament*, vol. 2, red. Gerhard Kittel (Grand Rapids, Michigan: WM. B. Eerdmans Publishing Company, 1999), 485–486, także: José Vilchez Líndez, *Tobia e Giuditta* (Roma: Borla, 2004), 73.

²⁴ Więcej na temat miłosierdzia, biblijnej terminologii miłosierdzia: Henryk Witczyk, *Miłosierdzie Pana od wieków na wieki* (Kielce: Jedność 2015), 7–25.

²⁵ Bultman, „ἐλεημοσύνη”, 485–486.

²⁶ Katharine Doob Sakenfeld, „Love”, w: *The Anchor Bible Dictionary*, vol. 4, red. David Noel Freedman (New York: Doubleday, 1992), 375–381.

rozdziale²⁷. Pamięć o obecności Bożej jest równoznaczna z czynieniem sprawiedliwości, a zatem uczynków miłosierdzia względem potrzebujących, a czynienie sprawiedliwości w tym sensie jest oddaniem każdemu, co mu się należy. Słowo δικαιοσύνη jednoznacznie, w znaczeniu biblijnym, może stanowić synonim życia według przykazań Bożych²⁸. W naszym współczesnym rozumieniu można słowo to rozumieć jako cnotę moralną. Hebr. *šedaqa* – sprawiedliwy występuje często jako synonim jałmużny, stąd dla Tobiasza dawać komuś jałmużnę oznacza bycie sprawiedliwym²⁹. W znaczeniu biblijnym człowiek sprawiedliwy to ten, który wypełnia zobowiązania wobec bliźnich³⁰. Sprawiedliwość zatem w tej perspektywie można uznać za miłosierdzie.

4. Uczynki miłosierdzia w Księdze Tobiasza

Głównym założeniem niniejszego opracowania jest przedstawienie uczynków miłosierdzia, które wykonuje Tobiasz starszy, a których to uczy swojego syna w mowach dydaktycznych (por. Tb 4,3nn). Niewątpliwie główny bohater księgi jest człowiekiem sprawiedliwym, który przekazuje moralne wychowanie swojemu synowi, o czym mogą świadczyć słowa pożegnalne anioła Rafała (por. Tb 12,6nn). Samo wykonywanie uczynków miłosierdzia ściąga na Tobiasza zagrożenie życia i utratę majątku. Księga wspomina o chęci zaproszenia przez Tobiasza w święto żniw do stołu pobożnego Izraelity. Zleca to zadanie swojemu synowi, aby w ten sposób uczyć go dobroczynności (por. Tb 2,1). Cel założony przez Tobiasza nie zostaje zrealizowany ze względu na zamordowanie niedoszłego gościa. Tobiasz decyduje się, pomimo zakazu, na pogrzebanie jego ciała, a zaraz potem ulega wypadkowi i traci wzrok. Wyjątkowe w tym kontekście pozostaje pytanie, które zadaje Tobiaszowi jego małżonka: „Gdzie są teraz twoje ofiary, gdzie są twoje dobre uczynki?” (por. Tb 2,14). Pytanie to w zasadniczy sposób przybliży nam postawę bohatera, którą kierował się przez całe swoje życie. Sprawiedliwość Tobiasza okazuje się silniejsza od problemu niezасłużonego cierpienia i w momencie próby nie odwraca się od Boga, ale trwa przy Nim, deklarując w modlitwie ufność wobec Jego planów. Tobiasz Boga nazywa sprawiedliwym, miłosiernym i wiernym (por. Tb 3,2), w tych słowach odnajdując także swoisty plan życia, który realizuje poprzez pełnienie dobrych uczynków, w świetle dzisiejszej teologii można nazwać je uczynkami miłosierdzia. Zasady swojego życia Tobiasz przekazuje synowi w formie zachęty moralnej i wskazań o charakterze mądrościowym (por. Tb 4,6–11). Tobiasz, troszczący się o moralne wychowanie dziecka, kładzie główny akcent na czynach miłosiernych, sprawiedliwości i prawdzie.

Nie sposób nie zauważyć w tym miejscu faktu, że Tobiasz wierny świątyni i Jerozolimie podczas zamieszkiwania w ojczyźnie, teraz na wygnaniu, żyje pełnieniem

²⁷ Gądecki, *Wstęp do ksiąg historycznych Starego Testamentu*, 123.

²⁸ Stanisław Grzybek, *Księga Tobiasza. Wstęp – przekład z oryginału. Komentarz*, Pismo Święte Starego Testamentu, t. 6 cz. 1, red. Stanisław Łach (Poznań: Pallottinum, 1963), 89–90.

²⁹ Grzybek, *Księga Tobiasza. Wstęp – przekład z oryginału. Komentarz*, 89–90.

³⁰ Gottlob Schrenk, „δικαιοσύνη”, w: *Theological Dictionary of The New Testament*, vol. 2, red. Gerhard Kittel (Grand Rapids, Michigan: WM. B. Eerdmans Publishing Company, 1999), 182.

aktów miłosierdzia³¹ stających się w jego oczach swoistą alternatywą dla kultu świątynnego. Rodzina Tobiasza jest zatem sprawiedliwym rodem przechowującym w sercu fundamentalne wartości religijne, które są podstawą życia synów i córek Izraela³².

4.1. Grzebanie umarłych

Grzebanie umarłych, w sensie dosłownym i praktycznym, staje się stałym zajęciem Tobiasza i jest jednym z istotnych wątków rozwoju całej opowieści o rodzie Tobiadów. Tobiasz, wierny przymierzu, okazuje wyraźny sprzeciw wobec praktyk pogrzebowych, chociażby kultury greckiej, które wiązały się z paleniem ciał, bądź perskiej z organizowaniem tak zwanych pogrzebów powietrznych, które wiązały się z ekspozycją zwłok po to, aby zostały zjedzone przez dzikie zwierzęta. Stąd też grzebanie umarłych Tobiasz traktuje jako swój obowiązek i wyraz zachowywania prawa, czego wyraz daje w słowach: „jeśli widziałem zwłoki któregoś z moich rodaków wyrzucone poza mury Niniwy, grzebałem je. I grzebałem także, jeśli kiedy zabił kogoś Sennacheryb, gdy po swej ucieczce powrócił z Judei w dzień sądu, który wykonał na nim Król Nieba za jego bluźnierstwa. W swoim gniewie pomordował on wielu synów Izraela. Ja zaś potajemnie zabierałem ich ciała i grzebałem je. Sennacheryb zaś szukał ich, ale ich nie znalazł” (Tob 1,16–18).

Słowa te pokazują w sposób bezpośredni życie cnotą miłosierdzia i szlachetność charakteru Tobiasza. Wynika to zapewne ze świadomości pobożnego Izraelity, który uważa, że pozbawienie zmarłego człowieka pogrzebu jest największą zniewagą. W grzebaniu umarłych przez Tobiasza trzeba zatem widzieć konkretne dzieło miłosierdzia, które Syrach określi mianem życzliwości względem umarłych (por. Syr 7,33)³³. Nie dziwi fakt, że Tobiasz nie mógł znieść tej pogardy i ryzykując własnym życiem, grzebał umarłych Izraelitów³⁴. W sposób jeszcze bardziej konkretny można zrozumieć postawę Tobiasza wobec brutalności króla Sennacheryba, który kazał ciała pomordowanych Żydów wyrzucać na śmietnisko poza mury Niniwy, gdzie stawały się one strawą dzikiego ptactwa i głodnych zwierząt (por. Jr 8,1n; 14,16; 22,19). Pochwała względem Tobiasza wygłoszona w mowie pożegnalnej anioła Rafała wskazuje, że omawiany uczynek miłosierdzia, połączony także z modlitwą, jest miły w oczach Boga (por. Tb 12,12b), tym bardziej że ryzykuje przekroczeniem zakazu władcy. Jego działania doprowadzają do zadenuncjowania go, co w konsekwencji zmusza Tobiasza do ucieczki i opuszczenia miejsca swojego zamieszkania, a jego majątek zostaje przekazany na rzecz królestwa znienawidzonego Sennacheryba³⁵. Zmiana na tronie królewskim i powrót do łask nie odwołuje Tobiasza od dalszego pełnienia uczynków miłosierdzia względem zmarłych.

³¹ Linke, *Literacka ojczyzna Tobiasza, Tło kulturowe Tb jako klucz teologicznej lektury księgi*, 432–435.

³² Linke, *Literacka ojczyzna Tobiasza, Tło kulturowe Tb jako klucz teologicznej lektury księgi*, 433.

³³ Linke, *Literacka ojczyzna Tobiasza, Tło kulturowe Tb jako klucz teologicznej lektury księgi*, 432.

³⁴ Jezierska, „Dwoje jedynaków. Problematyka teologiczna Księgi Tobiasza”, 49.

³⁵ Vélchez Lіндеz, *Tobia e Giuditta*, 47, więcej na ten temat: Gądecki, *Wstęp do ksiąg historycznych Starego Testamentu*, 124.

4.2. Jałmużna

Znacznie więcej miejsca autor księgi poświęca jałmużnie. Jak już wspomniano we wcześniejszej części pracy, poświęconej greckiemu określeniu ἐλεημοσύνη, w rozumieniu Tobiasza jest nią jałmużna. Rozwinięta w Księdze Tobiasza swoista teologia jałmużny przypomina ujęcie jałmużny z Księgi Syracha, gdzie hojność okazywana potrzebującym została ukazana jako wielka cnota (por. Syr 18,15–18; 35,9–10)³⁶. Czytając księgę, można odnieść wrażenie, że w zasadzie została ona napisana po to, aby dowieść błogosławionych skutków tej cnoty (por. Tb 14,11)³⁷. Jałmużna w wydaniu Tobiasza przybiera bardzo konkretne formy, jest daniem chleba łąkającym, a szatym, których trzeba przyodziać (por. Tb 2,2; 4,19). Dydaktyczny charakter księgi ma za zadanie wzbudzić postawę jałmużny w czytelniku.

Praktyka wskazana przez autora księgi wiedzie do przekonania, że jałmużna powinna być dawana każdemu, kto o nią prosi i jest potrzebujący, Tobiasz ojciec poleca jednak synowi, aby dawać jałmużnę tylko tym, którzy postępują sprawiedliwie, wykluczając z grona obdarowywanych tych, którzy są grzeszni i bezbożni. Tobiasz poucza syna w słowach: „Hojnie dawaj twoje chleby na groby sprawiedliwych, ale grzesznikom nie dawaj” (por. Tb 4,17). Takie spojrzenie Tobita widać także w Syr 12,1–7.

Dosyć wymownym spojrzeniem na miłosierdzie względem ubogich jest patrzenie na nie przez pryzmat gromadzenia rezerw na przyszłość. Z treści pouczeń wynika, że syn nie ma być skąpy i smutny z powodu dawanej jałmużny, a sam Tobiasz określa ją jako dar, który powoduje przychyłność Boga. Bóg jest postrzegany przez Tobiasza jako ten, który nie odwróci od człowieka swojego oblicza ze względu na dobro, które ten czyni. Jednak taki sposób patrzenia, nieco utylitarystyczny, byłby krzywdzący dla rozumienia Tobiasza. Można przypuszczać, że chodzi tutaj o spojrzenie o wiele głębsze. Dawanie jałmużny, czynienie miłosierdzia jest darem nie tylko dla otrzymujących, ale także dla dających, staje się „dobrym darem”, a zatem ofiarą składaną Bogu, nie w sensie ofiarniczym jako akt kultu, ale w sensie daru miłości bliźniego (por. Oz 6,6)³⁸. Jałmużna jest czymś tak wielkim, że można ją porównać, według Tobiasza, z ofiarą składaną Bogu na ołtarzu. Jest ona źródłem, jak mówi Vlg 4,12: *fiducia magna* – największych ufności Bogu³⁹.

Warto dodać jeszcze jeden motyw spoglądania na miłosierdzie przez Tobiasza, a mianowicie motyw opowiadania o kanclerzu i skarbniku króla Sennacheryba i Asarhaddona Achikara, który podany jest za wzór człowieka czyniącego miłosierdzie, oszczerczo oskarżonego przez swojego siostrzeńca, a który na koniec zostaje przez Boga ocalony od śmierci przez wzgląd na dobro, które czynił⁴⁰. Uczynki miłosierdzia nabierają tutaj charakteru ochrony przed złem i niesprawiedliwością, „ci, którzy dają

³⁶ Irene Nowell, „Księga Tobiasza”, w: *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego*, red. William R. Frammer (Warszawa: Wydawnictwo Księży Werbistów Verbinum, 2000), 592.

³⁷ Gądecki, *Wstęp do ksiąg historycznych Starego Testamentu*, 125.

³⁸ Wojciechowski, *Księga Tobiasza czyli Tobita, Opowieść o miłości rodzinnej*, 85.

³⁹ Grzybek, *Księga Tobiasza. Wstęp – przekład z oryginału. Komentarz*, 90.

⁴⁰ Gądecki, *Wstęp do ksiąg historycznych Starego Testamentu*, 111.

jałmużnę, nasyceni będą życiem”, powie Tobiasz (por. Tb 12,9). Dawanie jałmużny zaskarbia pomoc Boską na εἰς ἡμέραν ἀνάγκης – dzień potrzeby wtedy, kiedy sam znajdzie się w biedzie⁴¹.

W odniesieniu do całości Starego Testamentu widać jasno w wielu fragmentach wezwanie do dobroczynności, na co wskazują choćby fragmenty Pwt 15,10–11, Hi 31,16–20. Późniejsze teksty biblijne wezwanie do dobroczynności ukazują w formie przykazania miłosierdzia (zob. Prz 3,27–28, Syr 4,4, Syr 7,32)⁴². Ostatecznie jednak, co można wywnioskować z wnikliwej lektury tekstu, powodem praktykowania cnoty jałmużny nie jest ani miłość braterska, ani też chęć zagwarantowania sobie życia, ale coś znacznie wyższego, a mianowicie chęć naśladowania Bożego działania w stosunku do człowieka, co wyraził Tobiasz w swojej modlitwie: „wszystkie Twoje drogi są miłosierdziem i prawdą” (zob. Tb 3,2)⁴³.

4.3. Modlitwa

Czytając Księgę Tobiasza, na pierwszy rzut oka widać, że Tobiasz ma być wzorem człowieka ufającego Bogu, ale przede wszystkim wzorem człowieka modlącego się. Mowa pożegnalna anioła Rafała pokazuje, że modlitwa rodziny Tobiadów była przez Boga wysłuchiwana (por. Tb 12,12). Można z niej wywnioskować, że uwielbienie Boga jest najważniejszym obowiązkiem każdego Izraelity. Z treści księgi da się wywieść, że modlitwa ma prowadzić do uwielbienia Boga za dobrodziejstwa, których doświadcza człowiek na ziemi⁴⁴. Uwielbienie Boga, według autora, powinno trwać przez całe życie. Nakaz modlitwy realizuje Sara nawet w momencie utrapienia, kiedy modli się o własną śmierć (por. Tb 3,11). Boga uwielbiają także młodzi małżonkowie, Tobiasz i Sara (por. Tb 8,5), oraz rodzice Sary, którzy dowiedzieli się o ocaleniu Tobiasza i zdjęciu hańby z ich córki (por. Tb 8,15–17). Piękną modlitwę zanoszą do Boga starzy Tobiasz, który dziękuje za odzyskanie wzroku (por. Tb 11,14). Tak samo uwielbia Boga, kiedy poznaje swoją synową (por. Tb 11,17)⁴⁵. Genialnym hymnem uwielbienia Boga będzie też modlitwa dziękczynna Tobita (zob. Tb 13), którą wypowie po wezwaniu przez anioła Rafała (por. 12,6nn). Warto zatem za wezwaniem Tobiasza wypowiedzieć jego modlitwę: „Niech będzie uwielbiony Bóg żyjący na wieki, niech będzie uwielbione Jego królestwo” (por. Tb 13,2).

5. Egzegeza

Do egzegezy wybrano fragmenty odnoszące się do omawianego tematu. W pierwszym podrozdziale zostanie opracowana mowa Tobita do Tobiasza, a w zasadzie fragment,

⁴¹ Grzybek, *Księga Tobiasza. Wstęp – przekład z oryginału. Komentarz*, 90.

⁴² Wojciechowski, *Księga Tobiasza czyli Tobita, Opowieść o miłości rodzinnej*, 83.

⁴³ Gądecki, *Wstęp do ksiąg historycznych Starego Testamentu*, 126.

⁴⁴ Gądecki, *Wstęp do ksiąg historycznych Starego Testamentu*, 129.

⁴⁵ Gądecki, *Wstęp do ksiąg historycznych Starego Testamentu*, 130.

w którym ojciec wzywa syna do pełnienia dzieł miłosierdzia oraz modlitwy uwielbienia Boga. W kolejnej części omówiony zostanie fragment z 12 rozdziału ukazujący pożegnalne słowa anioła Rafała, w których to anioł pochwała sprawiedliwe i pełne miłosierdzia uczynki Tobiasza i jego rodziny oraz wzywa ich do dalszego uwielbienia Boga za wszystko, co dla Tobiadów uczynił.

5.1. Tb 4,3nn pouczenia ojca dla syna

Trzonem analizowanego tekstu jest zbiór zasad moralnych, a także pouczeń o charakterze mądrościowym, których ojciec udziela swojemu synowi. Mowę Tobita można porównać do mów testamentalnych, znanych z Biblii. Były one popularne w tym czasie i znane chociażby z pism apokryficznych oraz literatury międzytestamentalnej⁴⁶. Mowa Tobiasza złożona jest z sentencji, które zapewne znane były pobożnym Żydom i przekazywane były indywidualnie, w tradycji ustnej⁴⁷, dla zobrazowania których warto posłużyć się fragmentem, gdzie po uroczystym przywołaniu Tobiasza Tobit udziela mu pouczeń stających się w rezultacie podsumowaniem ojcowskiej mądrości. Tobit przypomina synowi zasady opieki nad rodzicami oraz pochowania ich z należyтым szacunkiem. Zapewne jest to wyraz troski o sprawiedliwy pochówek, chociaż jasne jest, że Tobiadzi znajdują się na wygnaniu⁴⁸. Owo zobowiązanie do pochowku ojca razem z matką, a zatem męża z żoną, nawiązuje zapewne do nierozzerwalności więzów małżeńskich. Wersety 5–6a, w sposób konkretny odnoszą się do pamięci o Bogu i unikania grzechu.

Wersety 6b–11 zdają się być istotą, z punktu widzenia niniejszej rozprawy, bowiem zawierają wezwanie do czynienia dzieł miłosierdzia, a zwłaszcza praktykowania jałmużny. Jak już zostało to wspomniane we wcześniejszej części opracowania, Tobiasz, wzywając syna do bycia miłosiernym, ustrzega go przed naiwnością, ograniczając tym samym obdarowywanych do ludzi sprawiedliwych i bez grzechu. Apel Tobiasza, skierowany do syna, ukazuje potrzebę dzielenia się z ludźmi potrzebującymi, co otwiera człowiekowi drogę do Boga, a w konsekwencji do Jego miłosierdzia. Ojciec poucza, że jałmużna ratuje przed śmiercią lub przed katastrofą⁴⁹.

W kolejnych wersetach mowy pożegnalnej ojca znajdują się genialne pouczenia, które mają prowadzić syna przez życie. Pojawia się w nich także złota zasada postępowania, która może ustrzec syna przed niepowodzeniami w życiu lub konsekwencjami złych wyborów⁵⁰.

⁴⁶ HthKAT, 98.

⁴⁷ Wojciechowski, *Księga Tobiasza czyli Tobita, Opowieść o miłości rodzinnej*, 81.

⁴⁸ Athanasius Miller, *Das Buch Tobias. Übersetzt und erklärt, Die Heilige Schrift des Alten Testament. Übersetzt und erklärt in Verbindung mit fachgelehrten*, t. 4/3 (Bonn: Peter Hanstein Verlagsbuchhandlung, 1940), 57.

⁴⁹ HthKAT, 98–102.

⁵⁰ Giorgio Campanini, „Księga Tobiasza”, w: *Biblia dla każdego. Tekst – komentarz – ilustracje* (Kielce: Jedność, 2002), 121.

5.2. Tb 12,6–10 pożegnalne słowa Rafała

Ukazanie tożsamości anioła Rafała nie jest dla czytelnika księgi czymś zaskakującym, jednak dla jej bohaterów jest to moment niewątpliwie wyjątkowy. Ujawnienie czy odsłonięcie się Rafała nie przybiera formy potężnej angelofanii, gdyż ten konsekwentnie zachowuje postać ludzką⁵¹. Mowa pożegnalna, którą wygłasza, jest swego rodzaju testamentem. Wyjątkowe w niej pozostają pouczenia, które kieruje anioł do Tobiasza i jego syna Tobiasza. Tekst jest na tyle wyjątkowy w swojej wymowie, że prawdopodobnie używany był w diasporze asyryjskiej do pouczania ludzi młodych⁵². W tej próbie egzegezy ograniczono się do istoty tych pouczeń zawartych w wersetach 6–10, gdyż w nich kryją się interesujące słowa–klucze, takie jak modlitwa, miłosierdzie jako jałmużna. Rafael w wersecie 6 kieruje swoje przemówienie do dwóch mężczyzn, o czym świadczy słowo κρυπτός (potajemnie). Zwrot tylko do Tobiasza i Tobita, a nie do kobiet, przeciwnie jak to będzie miało miejsce w Nowym Testamencie, implikuje zapewne wpływ kultury patriarchalnej. Odpowiedź Azariasza–Rafała pomija jednoznacznie kwestię wynagrodzenia za podróż, o której wspomina Tobiasz w 12,1b. Zatem faktycznie tym, co zachowuje Tobiasz na przyszłość, jest cały jego majątek⁵³. Początek nawoływań Rafaela odnosi się do modlitwy – uwielbienia Boga i wyśpiewywania Jego chwały za to, co stało się z prośbą, która była do niego zanesiona. Anioł jednoznacznie wskazuje na Boga jako tego, który słyszy wołania ubogich i potrzebujących.

Wezwanie do opowiadania o wielkich dziełach Boga zawiera werset 7, stanowiący niejako swoiste zobowiązanie wobec Tobiasza i jego syna. Maksyma użyta przez anioła zapewne jest odniesieniem do zachowywania tajemnicy królewskiej, ale jak wskazuje anioł, nie obowiązuje człowieka, który ma głosić wielkie dzieła Boga⁵⁴.

Nauczanie anioła o jałmużnie pokazuje jej zbawienne owoce. Dawanie jałmużny jest czymś lepszym od gromadzenia złota, bo to ona ratuje od śmierci i oczyszcza z każdego grzechu. Sentencja ta, mówiąca, że miłosierdzie ratuje od śmierci, jest odniesieniem do Tb 4,10. Anioł ukazuje jałmużnę jako błogosławieństwo, którego oczekuje sprawiedliwy, zgodnie z zasadą nagrody i kary⁵⁵, o czym traktują wersety 8 i 9. Słowa anioła w wersetach 10 i 11 konkretnie odnoszą się do życia wiecznego. Są przestrogą dla człowieka popełniającego grzech i dopuszczającego się niesprawiedliwości. Powtórzenie maksymy z wersetu 7 wyznacza koniec tej sekcji mowy.

W słowach Rafała kierowanych w wersetach 12–13, nawiązujących do losów Tobiasza, które poznał czytelnik księgi w pierwszych rozdziałach, ukazano, że dobre czyny Tobiasza i jego rodziny były widziane w niebie, a modlitwy przedstawiane Bogu przez aniołów. Anioł odnosi się także do pochwały za grzebanie umarłych, które stało się dla Tobiasza zobowiązaniem.

⁵¹ Wojciechowski, *Księga Tobiasza czyli Tobita, Opowieść o miłości rodzinnej*, 128.

⁵² Piotr Kasiłowski, „Jałmużna w Biblii”, w: *W trosce o ubogich. Wokół Reguł rozdawania jałmużn św. Ignacego z Loyoli*, red. Waław Królikowski (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2011), 17.

⁵³ HthKAT, 156.

⁵⁴ HthKAT, 156.

⁵⁵ Nowell, Craven, Dumm, „Księga Tobiasza”, 370.

Zakończenie

Księga Tobiasza zapewne jest dla czytelnika zbiorem bogatych treści mądrościowych. Po lekturze księgi ma się wrażenie, że autor jakby chciał „zapomnieć” historię, której uczy się w szkole i uczynić z niej teren opowiadania budującego swoich czytelników. Opowiada ją więc tak, jak chciałby, aby została opowiedziana. Ukazuje w księdze w sposób wyjątkowy wartości bycia miłosiernym i sprawiedliwym jako warunek piękna i szczęścia. Księga Tobiasza jest wcieleniem idei prawdziwego judaizmu. Główny bohater nawet pośród wielkich przeszkód zachowuje wierność w przyłgnięciu do przykazań Prawa, dlatego też na końcu ukazuje się Boże błogosławieństwo, zgodnie z zasadą słusznej odpłaty, gdzie sprawiedliwy zawsze spotyka się z hojną nagrodą. W księdze historia prezentowana jest z dużą dozą powagi, zostaje zreinterpretowana, stając się prawdziwą galerią postaci i scen otwartych na wielką liczbę możliwych kombinacji. Księga nawiązuje do wielu elementów tradycji biblijnej oraz biblijnych postaci: patriarchowie, Hiob, prorocy, Ezdrasz i Nehemiasz. W opracowaniu wskazano, że cel napisania księgi jest jednoznacznie dydaktyczny, a kanwą są fikcyjne wydarzenia. Autor księgi chce pokazać wzorcowy przykład pobożnego ojca i syna (stary i młody Tobiasz). Jak już zauważono wcześniej, główny akcent w księdze pada na konieczność spełniania dobrych uczynków: pochować zmarłych (4,4; 14,12.13), czynić jałmużnę (1,17; 2,2–4; 4,7–11), płacić dziesięciny (1,6), odbyć pielgrzymkę do Jerozolimy w czasie nakazanych świąt (1,6; 5,14). Wszystko to cechy tradycyjnej pobożności społeczności żydowskiej żyjącej pośród pogan (1,10–12). W Tb 4,12–19 można znaleźć prawdziwy katalog cnót i dobrych uczynków. Pośród obowiązków jałmużna znajduje tu swoje szczególne miejsce (por. 12,8–9). Prawo Mojżeszowe stanowi stały punkt odniesienia dla realizowania sprawiedliwości – jałmużny i miłosierdzia (1,8; 6,13; 7,13.14; 14,9). Księga pozostanie niewątpliwie wielkim dziełem mądrościowej klasyki, która jednoznacznie wskazuje potrzebę pełnienia dzieł miłosierdzia.

Bibliografia

- Bultman Rudolf. „ἐλεημοσύνη”. W: *Theological Dictionary of The New Testament*. Vol. 2, red. Gerhard Kittel, 477–487. Grand Rapids, Michigan: WM. B. Eerdmans Publishing Company, 1999.
- Campanini Giorgio. „Księga Tobiasza”. W: *Biblia dla każdego. Tekst – komentarz – ilustracje*, 121. Kielce: Jedność, 2002.
- Doob Sakenfeld, Katharine. „Love”. W: *The Anchor Bible Dictionary*. Vol. 4, red. David Noel Freedman, 375–381. New York: Doubleday, 1992.
- Gądecki, Stanisław. *Wstęp do ksiąg historycznych Starego Testamentu*. Gniezno: Gaudentinum, 1992.
- Gross, Henrich. „Tobit, Judit”. W: *Die Neue Echter Bibel. Kommentar zum Alten Testament mit der Einheitsübersetzung*, 1–116. Würzburg: Echter-Verlag, 1987.
- Grzybek, Stanisław. *Księga Tobiasza. Wstęp – przekład z oryginału. Komentarz*, red. Stanisław Łach. Pismo Święte Starego Testamentu. T. 6. Cz. 1. Poznań: Pallottinum, 1963.

- Jezierska, Ewa. „Dwoje jedynaków. Problematyka teologiczna Księgi Tobiasza”, 40–51. Dostęp 25.06.2019. <https://docplayer.pl/4091018-Dwoje-jedynakow-problematyka-teologiczna-ksiegi-tobiasza.html>.
- Nasiłowski, Piotr. „Jałmużna w Biblii”. W: *W trosce o ubogich. Wokół Reguł rozdawania jałmużn św. Ignacego z Loyoli*, red. Waław Królikowski, 13–26. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2011.
- Linke, Waldemar. *Literacka ojczyzna Tobiasza, Tło kulturowe Tb jako klucz teologicznej lektury księgi*. Warszawa: Wydawnictwo Księży Werbistów Verbinum, 2013.
- Miller, Athanasius. *Das Buch Tobias. Übersetzt und erklärt. Die Heilige Schrift des Alten Testament. Übersetzt und erklärt in Verbindung mit fachgelehrten*. T. 4/3. Bonn: Peter Hanstein Verlagsbuchhandlung, 1940.
- Nowell, Irene. „Księga Tobiasza”. W: *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego*, red. William R. Frammer, 588–596. Warszawa: Wydawnictwo Księży Werbistów Verbinum, 2000.
- Nowell, Irene, Toni Craven, Demetrius Dumm. „Księga Tobiasza”. W: *Katolicki Komentarz Biblijny*, red. Raymond E. Brown, Joseph A. Fitzmeyer, Roland E. Murphy, 365–370. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Vocatio, 2001.
- Schrenk, Gottlob. „δικαιοσύνη”. W: *Theological Dictionary of The New Testament*. Vol. 2, red. Gerhard Kittel, 178–225. Grand Rapids, Michigan: WM. B. Eerdmans Publishing Company, 1999.
- Stummer, Friederich. „Das Buch Tobit (Tobias)”. W: *Friedrich Nötscher, Altes Testament*, 481–511. Würzburg: Echter-Verlag, 1956.
- Tronina, Antoni. „Księga Tobiasza”. W: *Księga Tobiasza, Księga Judyty, Księga Estery*. Tłum., wstęp, komentarz Antoni Tronina. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych, 3–156. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2001.
- Vílchez Líndez, José. *Tobia e Giuditta*. Roma: Borla, 2004.
- Schüngel-Straumann, Helen von. „Tobit”. W: *Herders Theologischer Kommentar zum Alten Testament*, red. Erich Zenger, Ulrich Berges, Christoph Dohmen, Ludger Schwienhorst-Schönberger, 62–102. Freiburg, Basel, Wien: Herder, 2000.
- Witczyk, Henryk. *Miłosierdzie Pana od wieków na wieki*. Kielce: Jedność, 2015.
- Witczyk, Henryk. „Miłosierdzie Boże – dla kogo?”. *Verbum Vitae* 3 (2003): 9–17.
- Wojciechowski, Michał. *Księga Tobiasza czyli Tobita, Opowieść o miłości rodzinnej*. Nowy Komentarz Biblijny. T. 12. Częstochowa: Święty Paweł, 2005.
- Zawiszewski, Edward. „Księga Tobiasza”. W: *Wstęp do Starego Testamentu*, red. Lech Stachowiak, 218–221. Poznań: Pallottinum, 1990.

Streszczenie

Niniejsze opracowanie jest próbą przedstawienia zagadnień szczegółowych, takich jak autorstwo Księgi Tobiasza, nazwa, okres jej powstania oraz środowisko, jak również cechy literackie oraz cel jej napisania. W artykule podjęto próbę określenia pojęcia miłosierdzia i wskazania, jak pojęcie to rozumiał autor biblijny. Omówiono uczynki miłosierdzia, które w swoim życiu propagował i wykonywał Tobiasz. W opracowaniu dokonano egzegezy dwóch podstawowych fragmentów, które w sposób konkretny odnoszą się do omawianego zagadnienia.

Słowa kluczowe: Księga Tobiasza, Tobiasz, księgi deuteronomiczne, ἐλεημοσύνη, δικαιοσύνη, uczynki miłosierdzia, grzebanie umarłych, jałmużna, modlitwa

Abstract

TOBIAS AS A MODEL OF A MAN WHO MAKES MERCY. WORKS OF MERCY IN THE BOOK OF TOBIT

This work is an attempt to show some specific questions like authorship of the Book of Tobias, its name, the time of its origin, its environment, as well as its literary features and the aim of its writing. In the article the author made an attempt to define the notion of mercy and pointing out its meaning according to the biblical author. There were described the works of mercy promoted and made by Tobias during his life. In this work there has been done an exegesis of two important pieces of the Book of Tobias, which refer to the question of concern.

Keywords: The Book of Tobias, Tobias, deuteronomistic books, ἐλεημοσύνη, δικαιοσύνη, works of mercy, burying of the dead, alms, prayer